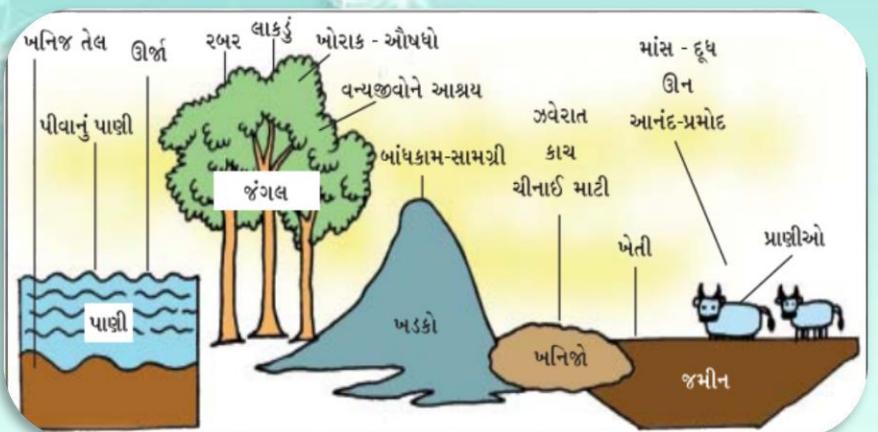

ધોરણ - ૮

સામાજિક વિજ્ઞાન

પાઠ - ૯

સંસાધન

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન : 1 નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર એક વાક્યમાં લખો :

(1) કુદરતી વનસ્પતિ કોને કહેવાય ?

➤ પોતાની જતે ઉગનારી વનસ્પતિ જેમાં વેલા, છોડવા અને વૃક્ષોનો સમાવેશ થાય છે, તેને કુદરતી વનસ્પતિ કહે છે.

(2) વન્યજીવમાં કોનો સમાવેશ થાય છે ?

➤ વિવિધ પશુ-પંખીઓ, કીટકોનો સમાવેશ વન્યજીવમાં થાય છે.

(3) વનસ્પતિનું વર્ગીકરણ ક્યા આધારે થાય છે?

➤ સમુક્ર સપાટીથી ઉંચાઈ અને આબોહવાની વિવિધતાને કારણે કુદરતી વનસ્પતિની સંરચના અને સ્વરૂપમાં વૈવિધ્ય જોવા મળે છે. જેના આધારે વનસ્પતિનું વર્ગીકરણ કરવામાં આવે છે.

(4) તળાવ અને સરોવરની પાણી સંગ્રહણ ક્ષમતા વધારવા શું કરવું જોઈએ ?

➤ તળાવ કે સરોવરમાં જમા થયેલ કાપને દૂર કરી તને ઊડા કરવાથી પાણીની સંગ્રહ ક્ષમતા વધારી શકાય.

પ્રશ્ન : 2 ટ્રેક નોંધ લખો :

(1) પ્રાપ્તિસ્થાનોના આધારે સંસાધનોના પ્રકારો ટ્રેકમાં વર્ણવો.

➤ પ્રાપ્તિસ્થાનોના આધારે વિકાનો સંસાધનોના પ્રકાર આ મુજબ પાડે છે :

(1) સર્વ સુલભ સંસાધન (Obligities) : આ પ્રકારનાં સંસાધન આપણને સર્વત્ર ઉપલબ્ધ હોય છે. ઉદાહરણ : વાતાવરણમાં વ્યાપ્ત જીવસૂચિ માટે ઉપયોગી વાયુઓ ઓક્સિજન અને નાઇટ્રોજન

(2) સામાન્ય સુલભ સંસાધનો (Commonalities) : સામાન્ય રીતે આવાં સંસાધનો આપણને સરળતાથી ઉપલબ્ધ હોય છે. ઉદાહરણ : જળ, ગોચર ભૂમિ.

(3) કિરલ સંસાધન (Rarities) : આ સંસાધનો આપણને મર્યાદિત સ્થાનો પરથી જ પ્રાપ્ત થતાં હોય છે. ઉદાહરણ : કોલસો, વિવિધ ધાતુઓ, ખનિજતેલ, કુદરતી વાયુ, યુરેનિયમ

(4) એકલ સંસાધન (Uniquelities): સમગ્ર વિશ્વમાં જવલ્લેજ એક કે બે જગ્યાએથી મળી આવતાં ખનિજો એકલ કે દુર્લભ સંસોધન તરીકે ઓળખાય છે. ઉદાહરણ : યુરોપના ગ્રીનલેન્ડમાંથી પ્રાપ્ત થતું કાયોલાઇટ ખનિજ

(2) તફાવત આપો : નવીનીકરણીય સંસાધનો અને બિનનવીનીકરણીય સંસાધનો

નવીનીકરણીય (પુન:પ્રાપ્ત) સંસાધન	બિનનવીનીકરણીય (પુન:અપ્રાપ્ત) સંસાધન
અર્થ : આપમેળે ચોક્કસ સમયગાળામાં વપરાયેલ જથ્થાની પૂર્તિ કરે કે અખૂટ હોય.	અર્થ : એકવાર વપરાયા બાદ નજીકના સમયમાં તેનું ફરી નિર્માણ અશક્ય હોય.
ઉદા : જંગલો, પ્રાણીઓ, પશુ-પક્ષીઓ, સૂર્યપ્રકાશ, પવન	ઉદા : ખનિજ કોલસો, ખનિજતેલ, કુદરતી વાયુ, પરમાણુ ખનિજો

(3) માનવ સંસાધન વિશે ટ્રેકનોંધ લખો.

- જગતમાં સંસ્કૃતિનું નિર્માણ કરનાર માનવ પોતે જ એક સશક્ત સંસાધન છે.
- જે કુદરતનાં વિવિધ તત્વોને પોતાના જ્ઞાન અને આવડત થકી સંસાધનના સ્વરૂપે વાપરે છે.
- તે સંસાધનોને બનાવનાર અને વપરાશ કરનાર બને છે.
- આ પ્રક્રિયામાં માનવ પોતાની બૌદ્ધિક ક્ષમતા મુજબ કુદરત દ્વારા પ્રાપ્ત તત્વોમાંથી ઉત્તમ તત્વો પોતે પસંદ કરે છે.
- આપણે કુદરતી સંપત્તિનો મહત્વમાં ઉપયોગ ત્યારે જ કરી શકીએ કે જ્યારે આપણી પાસે તે માટેનાં કૌશલ્યો, આવડત, જાણકારી કે ટેકનોલોજી હોય.
- શિક્ષણ અને આરોગ્યની સેવાઓ દ્વારા માનવને એક વિશિષ્ટ પ્રકારનું સંસાધન બનાવે છે.
- માનવીની સંસાધન બનવાની આ પ્રક્રિયાને માનવ સંસાધન વિકાસ કરેવાય છે.

(4) જળ તંગી માટે જવાબદાર મુખ્ય પરિબળો ક્યા ક્યા છે?

➢ જળ તંગી માટે વસ્તી વિસ્કોટ, રોકડિયા પાકોનું વધતું જતું વાવેતર, આધુનિક જીવનશૈલી, શહેરીકરણ, ઉદ્યોગો, નિર્વનીકરણ જેવા પરિબળો મુખ્યત્વે જવાબદાર છે.

(5) પરિસર તંત્ર કોને કહેવાય? સવિસ્તાર સમજાવો.

➢ જીવાવરણમાં એક સજીવ બીજા સજીવ સાથે પરસ્પર જોડાઈને પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવે છે. આપણે તેને પરિસરતંત્ર (Ecosystem) તરીકે ઓળખીએ છીએ.

➢ વિવિધ પશુ - પંખીઓ, કીટકોનો સમાવેશ વન્યજીવનમાં થાય છે. જેમાંથી આપણાને માંસ, ચામડાં, તુવાંટીવાળી ખાલ, ઊન વગેરે પ્રાપ્ત થાય છે. મધમાખી જેવાં કીટકો આપણાને મધ આપે છે અને ફૂલોના પરાગાનયનમાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. પક્ષીઓ વિવિધ કીસ્કોનો આહાર કરી તેની સંખ્યા નિયંત્રિત રાખે છે. પરિસરતંત્રમાં દરેક નાના મોટા સજીવની અનન્ય ભૂમિકા હોય છે.

(6) જંગલો આપણને ખૂબ ઉપયોગી છે વિધાન સમજાવો.

➢ જંગલો આપણી અનેક જરૂરિયાતો પૂરી કરે છે. ઉપરાંત તે પ્રાણીસૃષ્ટિને આવાસ અને ખોરાક પૂરા પાડે છે. વાતાવરણમાં ઓક્સિજન અને કાર્બન ડાયોક્સાઇડનું સંતુલન જળવી રાખે છે. ઇમારતી અને બણતણ માટેનું લાકડું પૂરું પાડે છે. જમીનના ધોવાણને અટકાવે છે. ભૂગર્ભજળની સપાઠીમાં વધારો કરે છે. વિવિધ ફળો, ઓષધીઓ, ગુંદર અને ઉદ્યોગો માટે કાચો માલ પણ આપણને જંગલો જ પૂરા પાડે છે.

(7) સંસાધનોના સંરક્ષણના ઉપાયો જણાવો.

➢ સંસાધનોના સંરક્ષણના ઉપાયો

- જમીનધોવાણથી ફળકુપતામાં ઘટાડો થતો હોવાથી તેને અટકાવવું.
- રાસાયણિક ખાતરોનો વપરાશ લાંબાગાળે જમીનની ગુણવત્તા નીચી લાવે છે. તેથી તેનો ઉપયોગ સમજદારીથી કરવો અને તેને બદલે કુદરતી છાણિયા ખાતરને વાપરવું.

- વધુપડતી (અતિશાય) સિંચાઈથી જમીનની ઉત્પાદન-શક્તિ ઘટે છે. તેથી ટપક સિંચાઈનો વ્યાપ વધારવો.
- જંતુનાશકો જમીન અને જળસોતો પ્રદૂષિત કરે છે. તેના વિકલ્પ જૈવજંતુનાશકોના વપરાશને ઉત્તેજન આપવું.
- વન્યજીવ પરિતંત્રની સમતુલા માટે અગત્યના છે, તેથી તેનો શિકાર રોકવા સખત કાયદા કરવા જોઈએ.
- જંગાલ-વિસ્તારોમાં પશુચરાણ અને વૃક્ષછેદનને અટકાવવા ખાસ પગલાં લેવાં.
- ચોમાસામાં વહી જતા પાણીને રોકી જળસંચય કરી ચુકી રૂતુમાં પાણીની તંગી નિવારી શકાય.
- તળાવ કે સરોવરમાં જમા થયેલ કાંપ ફૂર કરી તેને ઊડા કરવાથી પાણીનો સંગ્રહ વધશે.

- વરસાઈ પાણી રોકવા માટે ચેકડેમ બનાવી એતી માટે પાણીની સમસ્યા હલ કરી શકાય છે.
- વપરાયેલ પાણીને પુનઃ ઉપયોગમાં લાવવું.
- ઘરમાંથી નીકળતા વપરાશી પાણીથી કીચન ગાર્ડન કરી તાજાં શાકભાજુ ઉગાડી ઘરખર્યમાં બચત કરી શકાય.
- ઊર્જા આપતાં સંસાધનો ભવિષ્યમાં ખૂટી પડશે ત્યારે તેના વિકલ્પો સૂર્યઊર્જા, પવનઊર્જા, ભરતીશક્તિ વગેરે જેવા વિકલ્પો અત્યારથી વિચારવા પડશે.
- જે સંસાધનો ફરીથી ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેમ હોય તેને પુનઃ ઉપયોગમાં લેવા જોઈએ. જે સંસાધનો બિનવીનીકરણીય છે તેને સ્થાને અન્ય વિકલ્પો શોધવા જોઈએ.
- ભવિષ્યના સમયમાં આવનારી પેઢીઓની જરૂરિયાત માટે સંસાધનોનું સંરક્ષણ કરવું એ આપણા સૌની ફરજ છે.

(8) સંસાધનોનું સંરક્ષણ કરવું એ આપણા સૌની ફરજ છે વિધાન સમજાવો.

➤ સંસાધનો માનવજીવન માટે અગત્યનાં છે. તેના વિના આપણું જીવન કલ્પી શકાતું નથી. વધતી જતી વસ્તી અને ટેકનોલોજીના અસાધારણ વિકાસથી સંસાધનોનો વપરાશ દિન - પ્રતિદિન વધી રહ્યો છે. આ પરિસ્થિતિમાં કેટલાંક સંસાધનો આજે ખૂટી પડવાની અણીએ છે. માનવીની આજની પ્રગતિ અને આધુનિક જીવનશૈલી સંસાધનોના અભાવમાં ટકી શકવા અસમર્થ છે. આજે ભવિષ્યની સ્થિતિ અંગે વિચારવું જોઈએ. સંસાધનોનો આયોજનપૂર્વક અને કરકસરભયો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

પ્રશ્ન : 3 નીચે આપેલ વિકલ્પમાંથી સાચો વિકલ્પ શોધી ઉત્તર લખો :

(1) રસાયણિક ખાતરોનો વપરાશ લાંબા ગાળે...

- (A) જમીનની ગુણવત્તા ઘટાડે છે.
- (B) જમીનની ભેજ સંગ્રહ શક્તિ વધારે છે.
- (C) જમીનની ગુણવત્તા વધારે છે.
- (D) જમીન પોચી બનાવે છે.

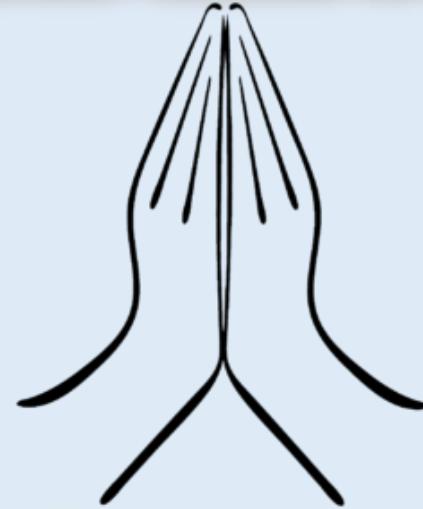
(2) નીચેનામાંથી કયું સંસાધન બિનનવીનીકરણીય છે.

- (A) જંગલો
- (B) ખનીજ કોલસો**
- (C) પવન
- (D) સૂર્યપ્રકાશ

(3) નીચેના પૈકી કયું સંસાધન વિરલ સંસાધન છે.

- (A) જળ
- (B) ખનીજતેલ
- (C) ઓક્સિજન
- (D) કાયોલાઇટ**

THANKS

FOR WATCHING